

pričali, da dognanja slovenske historigrafije bolj poznajo strokovnjaki, ki so študirali ali delali na Zahodu (na tej konferenci sta jih v primerjalnih študijah upoštevala Boro Bronza in Carl Bethke) kot pa naši kolegi iz sorodnih ustanov v drugih državah na tleh nekdanje Jugoslavije.

Sarajevčani so se pokazali kot prislovično gostoljubni domačini, saj so poskrbeli, da smo se lahko gostje družili in spoznavali tudi v urah, ki niso bile namenjene konferenci. Večina udeležencev je, kljub občasnim razhajanjem pri kakšnih konkretnih vprašanjih, na koncu menila, da je treba pripraviti še nadaljnje konference, na katerih naj bi soočali poglede zgodovinarjev iz različnih držav na nekdanjo Jugoslavijo.

Aleš Gabrič

Posvet Problemi demokracije na Slovenskem v letih 1918-1941, Ljubljana, 7. - 8. december 2006

Posvetovanje *Problemi demokracije na Slovenskem v letih 1918-1941* je organizirala Slovenska akademija znanosti in umetnosti oziroma njen razred za zgodovinske vede in družboslovje. Prireditveni odbor so sestavljali ugledni zgodovinarji Janko Pleterski, Jože Pirjevec, Peter Vodopivec, France Martin Dolinar in Egon Pelikan. Sicer pa je bil glavni pobudnik posveta akademik Pleterski, ki je v preteklem desetletju in pol zaslužen tudi za nekaj drugih odmevnih znanstvenih srečanj (Slovenski upor 1941 : Osvobodilna fronta slovenskega naroda pred pol stoletja, 1991, Slovenci in država, 1994, Država in Cerkev : izbrani zgodovinski pravni vidiki, 2001). V utemeljitvi samega posveta so se izpostavljale sodobne diskusije o pomanjkanju demokratične tradicije na Slovenskem in iz tega možne razlage, da imamo prav zato Slovenci še danes težave z demokracijo. Vsekakor drži, da je povsem novih idej in opažanj malo in da so bili temeljni problemi demokracije identificirani in tudi analizirani že pred našim časom, navsezadnje tudi v obdobju med obema vojnama. V utemeljitvi so bile vsaj posredno postavljene tudi določene hipoteze, npr. o ideologizaciji oblasti, o antidemokratskem odklonu elit, o neprisotnosti ideje o nujnosti pluralizma, o problematičnosti t.i. strahu za obstoj naroda ipd. Konkretno pa naj bi posvet na poti k odgovoru na vprašanje o poteh in stranpoteh demokracije na Slovenskem predstavil gledanja in ideje o demokraciji pri političnih skupinah in pri uglednih posameznikih, nadalje tudi delovanje ustanov, strank in državnih organov, kot tudi nakazal, katero glavno nevarnost so Slovenci čutili tik pred drugo svetovno vojno. Utemeljitev je ob tem že ponudila odgovor, da so pa glavna nevarnost med Slovenci samimi bili računi brez demokracije in še, da gre na Slovenskem za avtoritarno tradicijo.

Kot se je izkazalo, sam posvet kljub imponantnemu številu (skoraj trideset) referentov ni bil povsem kos pričakovanjem pobudnikov. Kot se pogosto dogaja s temeljnimi pojmi iz politične zgodovine in sploh kulture, sta bila pojem in še bolj vsebina demokracije uporabljena kot absolutna samoumevnost, kar je vsaj za zgodovinarje, ki konkretno obravnavajo določeno zgodovinsko obdobje, nenavadno. Po našem mnenju bi bilo potrebno vsaj začetno opredeliti demokracijo in njene

(nujne) sestavne elemente ali tudi drugače, o kateri demokraciji govorimo kot o merilu. Je to tedanja (in današnja) parlamentarna demokracija v zahodni Evropi? Verjetno je to tako, toda zmeraj je nek družbeni pojav in tudi politični sistem obarvan tudi z lokalnimi značilnostmi. Treba je ugotoviti, koliko v tem primeru gre samo za nebitvene lokalne variante temeljnega pojava, koliko pa ta "lokalnost" že posega v bistvo pojava.

Opaziti je bilo odsotnost primerjalnega vidika, še posebej zato, ker je jasno, da predvsem v družboslovju ne more biti absolutnih meril. Tu mislimo na časovno dimenzijo in sicer na njen razvojni kot tudi sinhroni vidik. Večina referatov se je osredotočala na trideseta leta 20. stoletja oziroma na "predvečer" druge svetovne vojne. Izrecna izjema je bil prispevek Petra Vodopivca. Da bi dobili realno predstavo o demokraciji oziroma o "demokraciji" na Slovenskem v tem času, bi bilo po našem mnenju koristno primerjati zadevno stanje pred tem, to je v avstroogrskem času, v dvajsetih letih in glede na konkretne referate celo v prvi polovici tridesetih let in naprej, v povojnem času, pri čemer je seveda vojni čas zaradi izrednosti bolje izpustiti. Potrebno bi bilo tudi primerjati "količino" demokracije na Slovenskem in posebej še njeno notranjo dinamiko z zadevnim stanjem drugod po Jugoslaviji, v sosednjih deželah in sploh v celotni južni in vzhodni Evropi, kamor je slovensko ozemlje prek svoje vključitve v Jugoslavijo tedaj spadalo. Referati Jerce Vodušek Starič, Dušana Nečaka, Egona Pelikana so to le nakazali.

V veliki meri je bil realiziran tisti del načrta o delu posveta, ki naj bi predstavil realne (ali utopične?) predstave o demokraciji pri političnih skupinah ter idejno in politično vplivnih posameznikih. Ob tem poudarjamo značilno dejstvo, da se je na tak ali drugačen način dotikala problematike katoliškega političnega tabora ali Rimskokatoliške cerkve skoraj polovica referatov. Tu je prišlo do velike razlike in "mimogovorjenja" med različnimi referenti o zadevnih gledanjih in dogajanjih znotraj Rimskokatoliške cerkve, katoliških organizacij in katoliške stranke. Vsekakor je po prispevkih Spomenke Hribar, Janka Pleterskega in še nekaterih ostajala pri poslušalcih zelo temačna slika o slovenskem predvojnem položaju. K temu gre dodati tudi ugotovitev Anke Vidovič-Miklavčič, da se je vodstvo Slovenske ljudske stranke oziroma slovenskega dela Jugoslovanske radikalne zajednice zaradi "nezrelosti" državljanov v prehodnem razdobju do uveljavitve stanovske družbe opredeljevalo za avtoritarni red oziroma za avtoritarno družbo. Ta avtorica je prizadevanja za tako bodočo družbo prikazala na primerih delovanja Kmečke zveze in Zveze Združenih delavcev. Tudi Bojan Godeša, ki se je v svojem referatu sicer v precejšnji meri posvetil odnosu SLS in Antona Korošca do idejne in politične usmeritve Tisove Slovaške, je na koncu prišel do vznemirljivega zaključka, da ideološke usmeritve SLS sicer ne bi mogli imeti za fašistično oziroma nacistično, da pa se je v mnogih pogledih izkazala za sorodno in skladno s fašistično in nacistično ideologijo. Pri nekaterih prispevkih so, kot že omenjeno, k temačni sliki bili dodani tudi dramatični in usodnostni toni ter napovedi o tragičnem razvoju, ki se je na Slovenskem dogodil med vojno. Ob tem pripominjamo, da bo treba zadevno neposredno vzročno-posledično povezavo še bolje dokazati s podrobno analizo dogodkov v prvem letu okupacije. K temu bo vsekakor treba pritegniti tudi analizo delovanja Komunistične partije Slovenije, katere politiko je skozi prizmo zadnjih treh predvojnih partijskih konferenc na posvetu predstavil Božo Repe. Na svoj način je zato simpatično in blagodejno izzvenel referat Petra Kovačiča Peršina

o Andreju Gosarju kot tretji poti v slovenski predvojni politiki. Toda tudi Gosar je imel pred vojno svojega neusmiljenega kritika. Edvard Kardelj je leta 1934 v oceni knjige "Za nov družbeni red" odkril povsem fašistični značaj Gosarjeve ideologije.

Splošno in načelno, a hkrati tudi zelo konkretno, je o demokraciji "kot odprtemu problemu" v svojem prispevku govoril akademik Taras Kermavner, žal le z vidika nekaterih del iz slovenske dramatike. K temu korpusu bi lahko delno prišteli tudi referata Janeza Juhanta in Jerce Vodušek Starič. Kar zadeva konkretne vidike "delovanja" demokracije, smo žal na posvetu o tem izrecno lahko slišali le dva referata. Miroslav Stiplovšek je s tega vidika predstavil delovanje slovenskih oblastnih skupščin konec dvajsetih ter banskega sveta Dravske banovine v tridesetih letih. Jure Gašparič pa se je zatem spraševal o demokratičnosti volitev v Dravski banovini v tridesetih letih. Na dodatno vprašanje, koliko rezultati tedanjih volitev, ki so bile javne in izvajane v nedemokratičnem vzdušju, sploh povedo, odgovarja, da so sicer zagotavljale oblast večinski opciji, niso pa hkrati ustvarjale demokratičnega in strpnega okolja za doseganje družbenega konsenza. Volitev, oziroma natančneje, volilnega sistema v celotnem razdobju delovanja prve Jugoslavije se je v svojem referatu dotaknil tudi Jurij Perovšek, in z vidika stališč liberalnega tabora. Ugotavljal je, da so liberalci v novo državo kar zadeva volilni sistem sicer vstopili z izredno demokratičnim programom, toda postopoma in dokončno so v začetku tridesetih let podprli nedemokratični sistem, navržen po režimu kraljeve diktature. Šele deset let kasneje so se ponovno vrnili k demokratičnemu konceptu parlamentarnih volitev, ki ga je jugoslovanska vlada uzakonila tik pred drugo svetovno vojno. O posebnem vidiku demokratične prakse oziroma o vprašanju pravne države je govoril prispevek Jelke Melik.

Na posvetu žal niso bili predstavljeni pogledi in vizije o demokraciji v okviru socialističnega tabora, še manj v okviru manjših političnih skupin in gibanj. V okviru zadnjega dela posveta je veliko pričakovanj sicer vzbujal referat Jožeta Pirjevca, ki je kot prvi slovenski raziskovalec v vatikanskem arhivu gledal novo dostopno gradivo iz obdobja Pija XI. Predstavil je nekaj zanimivih poročil, ki so v Vatikan prihajala iz Slovenije prek beograjske nunciature, npr. o velikanskem članstvu slovenske Katoliške akcije ter o organiziranju kongresa Kristusa kralja. Upati je, da bo referent v svoji objavljeni verziji referata bolj sistematično predstavil vse, kar je našel v omenjenem arhivu.

Boris Mlakar

ERA - EUROPEAN RESISTANCE ARCHIVE, Arhiv evropskega odpornišтва

V mestu nasprotij in temperamenta - nekateri so ga nekoč opevali kot kontinent, za Goetheja je bil mesto, v katerem si moral biti žilav in trd, da si obdržal glavo nad vodo-, se je za sodelavce projekta ERA- *European Resistance Archive*, Arhiv evropskega odpornišтва, 7. maja 2007 zgodil pomemben dogodek. V nemški prestolnici Berlinu, ki jo je v drugi polovici 20. stoletja zaznamoval zid, ki je razpolovil mesto in se globoko zarezal v življenja prebivalcev (kar 45 km od 161 km dolgega zidu je bilo v Berlinu, nanj danes spominja le še nekaj kosov zidu in